

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ КАТЕГОРІЙ «ХУДОЖНІЙ ЧАС» І «ХУДОЖНІЙ ПРОСТІР»: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Художній час – один з найважливіших компонентів твору, який реалізується в сюжетній дії, у побутових деталях, інтер'єрі, в історичних реаліях та історичних персонажах, у мові героїв та оповідача, у хронології викладу подій та просторі, де вони розгортаються, у темпі та інтенсивності дії, у komponуванні розділів чи частин художнього тексту.

У літературознавстві набули поширення дві основні концепції фабульно-сюжетного художнього часу – циклічна й лінійна, або лінійно-фіналістська (А. Я. Гуревич). Художній час у літературних творах здебільшого має лінійний характер. Він поділяється на оповідно-нарративний (час зображення) та фабульно-сюжетний (зображений час), який має багато різновидів. На нашу думку, вісім видів художнього часу, а саме – історичний (соціально-історичний), хронікально-побутовий, авантюрний (пригодницький), кризовий, містичний, фантастичний, ідилічний та міфологічний – відіграють провідну роль у часовій організації твору, виконуючи сюжетотвірні, характеротвірні та оповідні функції. Вони можуть бути об'єктом зображення, сприяють змалюванню головних героїв чи подій у тексті. Інші п'ять основних видів фабульно-сюжетного художнього часу (біографічний, космічний, календарний, добовий, безподієвий) також виконують важливу роль у творі в залежності від завдань, які ставить перед собою письменник. При цьому вони, як правило, доповнюють часові координати першого ряду.

Основними характеристиками й властивостями художнього часу є його завершеність/незавершеність, насиченість подіями й темп розповіді, дискретність та умовність, звуження й розширення часових рамок, зміщення та схрещення або нашарування різних часових проміжків у межах одного твору.

Художній простір аналізується за двома головними характеристиками – межею та наповненістю речами, архітектурними спорудами, персонажами, елементами ландшафту. Характер наповненості простору сприяє визначенню жанру твору та типу художнього часу, зображеного в ньому. Насиченість простору є маркером стилю певного письменника. «Замкненість» чи «розімкненість» художнього простору завжди є сюжетно та композиційно значимою. Головна властивість художнього простору – його дискретність (фрагментарність), яка водночас є засобом художньої економії. Ю. М. Лотман виокремлює такі різновиди простору, як «точковий», «лінійний», «площинний» та «об'ємний» [3].

В. Є. Халізов розрізняє простір земний і космічний, реально видимий та уявний, близький, віддалений тощо. Як і художній час, художній простір у творі завжди має умовний характер. Зважаючи на особливості художньої умовності, А. Б. Єсін розрізняє абстрактний і конкретний простір [2]. Вважаємо за доцільне виокремити такі різновиди художнього простору: побутовий, містичний, фантастичний, міфологічний, сакральний та ідилічний [4]. Саме ці види відіграють важливу сюжетотвірну й характеротвірну роль у художніх текстах. Композиційно значимими є такі просторові мотиви, як мотиви дому, площі, перехрестя, верху/низу.

Категорії художнього часу й художнього простору на сьогодні вивчені недостатньо ґрунтовно, відтак вони можуть стати предметом окремих фундаментальних досліджень як із теорії, так і з історії літератури. Усі наявні визначення художнього часу й художнього простору, класифікації їхніх різновидів, властивостей і функцій потребують доповнень і уточнень.

Література

1. Бахтин М. М. *Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике* / Михаил Михайлович Бахтин. *Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет.* – М.: Худож. лит., 1975. – С. 391

2. Есин А. Б. *Время и пространство / Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины: Учеб. пособие* / Л. В. Чернец, В. Е. Халізов, С. Н. Бройтман и др. / Под. ред. Л. В. Чернец. – М.: Высш. шк., Изд. Центр «Академия», 1999. – С. 58.

3. Лотман Ю. М. *Художественное пространство в прозе Гоголя* / Юрий Михайлович Лотман – *О русской литературе: Статьи и исследования (1958-1993). История русской прозы. Теория литературы.* – СПб.: «Искусство-СПБ». – 1997. – С. 622.

4. Павельева А. К. *Проблемы изучения категорий художественного времени и пространства в литературоведении: теоретический аспект.* / А. К. Павельева // *Литературный текст XX века: проблемы поэтики : материалы V Международной научно-практической конференции.* – Челябинск : Цицеро, 2012. – 472 с. – С. 286 – 294.

5. Роднянская И. Б. *Художественное время и художественное пространство* / Ирина Бенционовна Роднянская. *Литературный энциклопедический словарь* / Под общ. Ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева. Редкол. : Л. Г. Андреев, Н. И. Балашов, А. Г. Бочаров и др. – М. : Сов. энциклопедия, 1987. – С. 487.

6. Флоренский П. А. *Анализ пространственности и времени в художественно-изобразительных произведениях* / Павел Александрович Флоренский. *Исследования по теории искусства.* // Флоренский П. А., священник. *Статьи и исследования по истории и философии искусства и археологии.* М.: Мысль, 2000. – С. 79 – 421. http://philologos.narod.ru/florensky/fl_space.htm.